

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-5>

Марушко Надія Семенівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7214-4394>

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВА: ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

***Анотація.** Проведене дослідження вказує на необхідності формування ефективної системи внутрішнього контролю як дієвого інструменту виявлення та запобігання шахрайству. Встановлено, що фінансове шахрайство в підприємницькому середовищі існує у різних формах та впливає на фінансову безпеку підприємства, фінансову стійкість та вартість загалом. Фінансові втрати від шахрайства становлять значну суму, а їх вплив на ділову репутацію, яку відновити важко, є вагомим. Окреслено три основні категорії шахрайства: зловживання активами, фальсифікацію фінансової звітності та корупцію. У світовій практиці найбільш витратним є шахрайство пов'язане з формуванням фінансової звітності. В Україні корупція та хабарництво залишаються основними видами економічних злочинів. Проаналізована статистика шахрайських схем підкреслює широке поширення фінансового шахрайства та його зростання в Україні та у світі. Досліджено сучасні інструменти та заходи, спрямовані на виявлення та запобігання фінансовому шахрайству, включаючи внутрішній контроль, аудит, захист інформації, етичний кодекс, моніторинг, залучення експертів, формування каналів сповіщення про порушення, нормативне регулювання та правове забезпечення, освіта та формування корпоративної культури. В дослідженні пропонується використовувати концептуальну модель внутрішнього контролю в системі виявлення шахрайства, яка включає такі складові, які сприяють створенню ефективної системи контролю на підприємстві: визначення мети та завдань контролю, формування базових принципів контролю, вибір показників контролю, встановлення ієрархії рівнів контролю, визначення методів виміру досягнення цілей, а також формування внутрішніх нормативних документів та положень. Для поглиблення методології внутрішнього контролю запропоновано використовувати методично-організаційну модель внутрішнього контролю, яка допомагає систематизувати та організувати методи внутрішнього контролю для ефективного виявлення та запобігання фінансовому шахрайству. Проведене дослідження дало змогу дійти висновку про важливість внутрішнього контролю як ефективного інструменту для виявлення, оцінки та запобігання фінансовому шахрайству на підприємствах та формування комплексної системи внутрішнього контролю. У цьому контексті запропоновано сформувати концепцію внутрішнього контролю. Окреслено перспективи подальших досліджень, які включають ефективність впровадження концепцій внутрішнього контролю на різних типах підприємств, використання інформаційних технологій та їх роль у внутрішньому контролі, взаємозв'язок між внутрішнім контролем і ризиками фінансового шахрайства, а також розробка рекомендацій для оптимізації систем внутрішнього контролю на підприємствах.*

***Ключові слова:** внутрішній контроль, фінансове шахрайство, концептуальна, методи внутрішнього контролю, ризики фінансового шахрайства.*

Marushko Nadiia

Lviv State University of Internal Affairs

INTERNAL CONTROL AT ENTERPRISES IN THE ANTI-FRAUD SYSTEM: DEVELOPMENT OF A CONCEPTUAL MODE

***Abstract.** The conducted research highlights the necessity of forming an effective internal control system as a powerful tool for detecting and preventing fraud. It is established that financial fraud in the business environment exists in various forms and affects the financial security, stability, and overall value of the enterprise. Financial losses*

from fraud constitute a significant amount, and their impact on business reputation, which is difficult to restore, is substantial. Three main categories of fraud are outlined: asset misappropriation, falsification of financial reporting, and corruption. In global practice, the most costly is fraud related to financial reporting. In Ukraine, corruption and bribery remain the main types of economic crimes. The analyzed statistics of fraudulent schemes underscore the widespread prevalence of financial fraud and its growth in Ukraine and globally. Modern tools and measures aimed at detecting and preventing financial fraud have been investigated, including internal control, auditing, information security, ethical codes, monitoring, expert engagement, establishment of violation reporting channels, regulatory frameworks, legal support, education, and the development of corporate culture. The research proposes the use of a conceptual model of internal control in the fraud detection system, which includes components that contribute to the creation of an effective control system within the enterprise. These components encompass defining the purpose and objectives of control, formulating fundamental control principles, selecting control indicators, establishing a hierarchy of control levels, determining methods for measuring goal achievement, as well as shaping internal regulatory documents and provisions. To enhance the methodology of internal control, it is proposed to employ a methodical-organizational model of internal control, which helps systematize and organize internal control methods for the effective detection and prevention of financial fraud. The conducted research has led to the conclusion about the importance of internal control as an effective tool for identifying, assessing, and preventing financial fraud in enterprises, as well as the formation of a comprehensive system of internal control. In this context, a concept of internal control is proposed. The study outlines perspectives for further research, including the effectiveness of implementing internal control concepts in various types of enterprises, the use of information technologies and their role in internal control, the relationship between internal control and financial fraud risks, and the development of recommendations for optimizing internal control systems in enterprises.

Keywords: internal control, financial fraud, conceptual, methods of internal control, financial fraud risks.

Вступ. Сучасні технології та глобалізація дозволяють шахраям розробляти та розвивати шахрайські схеми, внаслідок цього підприємства стають уразливими перед новими видами шахрайства. Загальновідомо, що шахрайство призводить до великих фінансових втрат для підприємств, оскільки негативно впливає на його ринкову вартість, фінансову безпеку та економічне зростання, а також формує передумови до банкрутства. Підприємства, які стають жертвами шахрайства, можуть зазнати значних втрат у своїй репутації та довірі клієнтів та інвесторів.

Ця складна проблема вимагає наукових досліджень, спрямованих на розуміння її виникнення, виявлення причин та наслідків шахрайства. Організація та ефективне функціонування системи внутрішнього контролю дозволяють не тільки вчасно виявляти шахрайство на підприємствах, а й запобігати йому.

Дослідження фінансового шахрайства на підприємствах та організація внутрішнього контролю, як інструменту боротьби з ним, привертали увагу багатьох дослідників, серед яких можна вказати таких вчених, як Кобелева Т. [7], Колос І. [8], Мельник С. [10], Пантелєєв В. [11], Руснак Л. [12], Сокроволь-

ська Н. [13], Стецюк О. [14], Хамига Ю. [15], Шикун В. [16] та інших. Також важливий внесок у дослідження інструментів для запобігання та виявлення фінансового шахрайства на підприємствах був зроблений АСФЕ у рамках своїх періодичних досліджень у звітах «Report to the Nations» [1–3] та міжнародною аудиторською фірмою PricewaterhouseCoopers у Всесвітніх дослідженнях економічних злочинів та шахрайства [4–6]. Проте, на сьогодні формування концепції внутрішнього контролю, як ефективного інструменту запобігання шахрайству, потребує більш глибокого дослідження і розробки.

Метою даного дослідження є аналіз проблеми фінансового шахрайства на підприємствах та впровадження концептуальної моделі внутрішнього контролю як ефективного інструменту для його запобігання та виявлення. З окресленої мети дослідження можна виділити такі завдання:

- оцінити стан економічних злочинів та шахрайства в Україні та світі та проаналізувати інструменти виявлення шахрайства;

- вивчити міжнародний досвід боротьби з фінансовим шахрайством для імплементації міжнародних практик у національну систему внутрішнього контролю;

– розробити концепцію внутрішнього контролю як ефективного інструменту для запобігання фінансовому шахрайству на підприємствах;

– сформулювати рекомендації для підприємств щодо впровадження систем внутрішнього контролю та запобігання фінансовому шахрайству.

Ці завдання спрямовані на вивчення та розробку практичних рекомендацій для підприємств щодо покращення їхньої фінансової безпеки та запобігання фінансовому шахрайству.

Матеріали та методи. Бібліографічний метод дослідження використовувався для огляду наукової літератури та публікацій, що стосуються фінансового шахрайства, систем внутрішнього контролю, інструментів для запобігання шахрайству та міжнародного досвіду у цій сфері.

В дослідженні використовується системний підхід, за допомогою якого проведено аналіз системи внутрішнього контролю у взаємозв'язку з усіма його складовими та розробити концептуальну модель внутрішнього контролю. З метою обґрунтування понятійного апарату застосовані методи наукового абстрагування та синтезу.

За допомогою статистичних методів досліджено дані щодо випадків фінансового шахрайства та проведено їх аналіз, зокрема інформацію, надану ACFE та PricewaterhouseCoopers у їх дослідженнях «Report to the Nations» та «Всесвітні дослідження економічних злочинів та шахрайства».

Інформаційною базою роботи слугували дослідження вчених в сфері шахрайства, інструментів та методів його запобігання, системи внутрішнього контролю, їх методологічно-організаційного забезпечення та особливостей практики; статистичні дані, публікації, чинне законодавство та інші дані, що становлять інтерес у сфері наукового розслідування для побудови моделі внутрішнього контролю для протидії шахрайства.

Результати. Фінансові втрати внаслідок шахрайства можуть включати в себе крадіжку активів, корупцію та підкуп, фінансові

злочини в системі бухгалтерського обліку, а також інші форми економічних злочинів. Разом з тим, шахрайство має негативний вплив на ділову репутацію підприємства та його бренд. Втрату довіри клієнтів, інвесторів, партнерів і громадськості важко відновити, і це має вагомий вплив на довгостроковий розвиток підприємства.

За даними «Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations» [1], який міститься оцінку 2110 реальних випадків професійного шахрайства, що були розслідувані протягом 2020–2022 років, у 133 країнах загальна сума збитків від фінансового шахрайства становила 5,6 млрд дол. США, що в середньому на кожен випадок становить 1783 млн дол. США. У звіті зазначається, що підприємства втрачають через шахрайство 5% від сукупного доходу, що за загальними оцінками становить понад 4,7 трлн дол. США витрат від шахрайства щороку. Також дослідження виділяє три основні категорії шахрайства. Перша – зловживання активами, яке включає в себе викрадання або недозволене використання ресурсів підприємства, і становить велику частину схем шахрайства (86% випадків); однак такі схеми також найчастіше призводять до найнижчого середнього збитку, що складає в середньому 100 000 дол. США. Друга – шахрайство щодо формування фінансової звітності, в яких злочинець навмисно фальсифікує дані щодо оцінки активів або не відображає дані в фінансовій звітності підприємства, є найменш розповсюдженою (9% схем), але найбільш витратною категорією професійного шахрайства (593 000 дол. США) Третя категорія – корупція, до якої включаються злочини, такі як хабарництво, конфлікти інтересів та вимагання, розташована посередині за частотою і фінансовими збитками. Ці схеми відбуваються у 50% випадків і призводять до середнього збитку на операцію в розмірі 150 000 дол. США.

За результатами оцінки, проведеної у рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2022 року [6], спостерігаємо, що 51% респондентів потрапили в ситуації фінансового шахрайства. протягом

останніх двох років, що є найвищим рівнем за 20 років нашого дослідження.

Протягом 2016–2020 років загальний показник рівня шахрайства в Україні становить 51%, що перевищує середній рівень у світі, який становить 40% і також показує зріст у порівнянні з 48% у 2018 році. Більше третини українських респондентів стали жертвами 2–5 випадків шахрайства за період дослідження (рис. 1) [4; 5].

Корупція та хабарництво залишаються основними видами економічних злочинів, які мають негативний вплив на українські підприємства. На жаль, 73% респондентів пові-

домили, що їхні організації стали жертвами хабарництва та корупції протягом останніх двох років. У порівнянні з іншими країнами світу, де цей показник становить лише 25%, ситуація в Україні виглядає особливо серйозно [4–5].

Заходи, спрямовані на запобігання корпоративному шахрайству, мають схожий характер у багатьох країнах, включаючи Україну. Корпоративний сектор вважає за краще впроваджувати внутрішній контроль або проводити аудит. Крім того, перевірки з боку керівництва та зовнішній аудит діяльності підприємства теж досить поширені (рис. 2) [1].

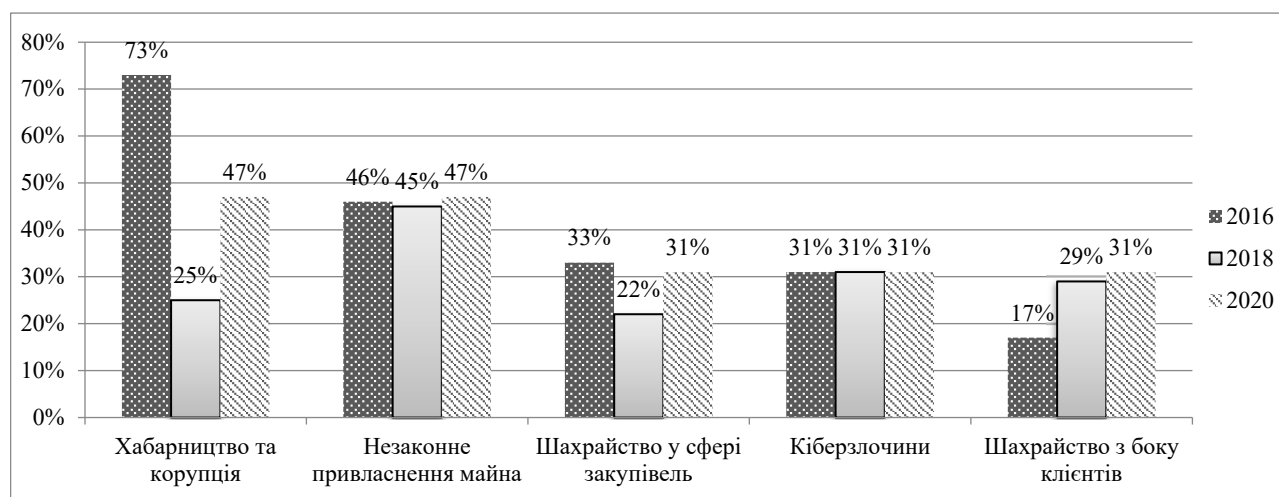

Рис. 1. Динаміка видів шахрайства в Україні, виявлені протягом 2016–2020 рр., %

Джерело: складено автором за даними [4; 5]

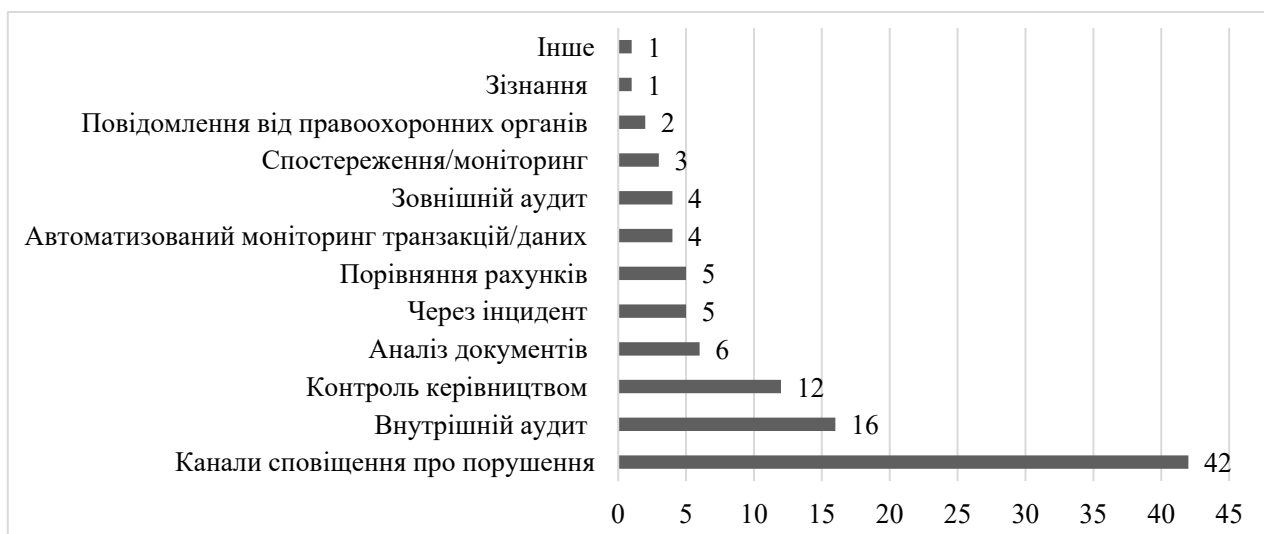

Рис. 2. Способи виявлення фінансового шахрайства у світі у 2022 році, (%)

Джерело: складено автором за даними [1]

Важливо зауважити, що фінансове шахрайство може виявлятися за допомогою комбінації цих методів; профілактичні заходи запобігання шахрайства, такі як оцінка ризику шахрайства та формування системи внутрішнього контролю, також можуть допомогти організаціям виявити слабкі

місця і запобігти шахрайству перед його здійсненням.

Зниження фінансового шахрайства вимагає впровадження різноманітних інструментів і заходів. Основні інструменти виявлення та запобігання фінансового шахрайства включають (рис. 3):

Внутрішній контроль

- Підприємства повинні розробити і впровадити системи внутрішнього контролю, які включають в себе процедури, політику та методи для забезпечення дотримання фінансових правил та обмеження можливостей шахраїв.

Аудит

- Внутрішній та зовнішній аудит фінансової діяльності компаній допомагають виявляти недоліки та потенційні ризики для фінансового шахрайства.

Захист інформації

- Забезпечення безпеки фінансових даних та конфіденційної інформації відіграє важливу роль у запобіганні шахрайству. Контроль доступу до інформації і захист від кіберзлочинців є ключовими аспектами.

Етичний кодекс та навчання

- Компанії можуть розробити етичні кодекси та програми навчання для своїх працівників, щоб підвищити їхню свідомість про фінансовий шахрайство та етичні стандарти.

Моніторинг і управлінська звітність

- Системи постійного моніторингу та звітності допомагають вчасно виявляти незвичайні або сумнівні фінансові операції та події.

Залучення експертів

- Залучення незалежних експертів або консультантів може допомогти перевірити фінансові процеси та виявити можливі ризики.

Канали сповіщення про порушення

- Створення анонімних каналів для сповіщення про фінансове шахрайство дозволяє працівникам та іншим зацікавленим сторонам повідомляти про підозрілі ситуації.

Правові заходи

- Кримінальне переслідування фінансових шахраїв і зміцнення правових механізмів для боротьби з корупцією і фінансовим шахрайством дозволить покарати та призвати до відповідальності злочинців.

Нормативне регулювання

- Державні та регуляторні органи можуть встановлювати стандарти та вимоги щодо фінансової діяльності, спрямованої на запобігання шахрайству.

Формування корпоративної культури, свідомості та освіта

- Освіта і підвищення свідомості серед учасників бізнесу та суспільства в цілому є важливими аспектами боротьби з фінансовим шахрайством.

Рис. 3. Інструменти виявлення та запобігання фінансового шахрайства

Джерело: складено автором за даними [9; 10; 13–15]

На підставі вказаного вище доцільно запропонувати концептуальну модель внутрішнього контролю підприємств з метою виявлення шахрайства, його усунення та запобігання (табл. 1) [7; 8; 11; 12; 15].

Модель розробки концепції внутрішнього контролю включає ключові кроки, які сприяють створенню ефективної системи контролю на підприємстві: визначення мети

та завдань контролю, формування базових принципів контролю, вибір показників контролю, встановлення ієрархії рівнів контролю, визначення методів виміру досягнення цілей.

Розробка методів та засобів для вимірювання ступеня досягнення цілей контролю допомагає об'єктивно оцінювати результати та виправляти відхилення.

Таблиця 1

Концептуальна модель внутрішнього контролю підприємств в системі виявлення шахрайства

Елементи концепції внутрішнього контролю підприємств	Парадигма внутрішнього контролю
1. Встановлення мети, завдання (цілей) контролю	Мета внутрішнього контролю – отримувати об'єктивну і достовірну інформацію про функціонування підрозділів і підприємства для забезпечення оперативного контролю фінансово-господарської діяльності, ефективного управління майном, забезпечення його збереження, запобігання шахрайства та негативних явищ і втрат і забезпечення розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Завдання внутрішнього контролю: – забезпечення збереження майна організації; – забезпечення ефективності управління і господарської діяльності підприємства; – забезпечення дотримання політики керівництва кожним працівником підприємства; – виконання інформаційної функції для власників бізнесу – внутрішній контроль повинен забезпечити власникам бізнесу максимальне достовірне уявлення про якісний стан усіх бізнес-процесів на підприємстві.
2. Формування елементів механізму протидії шахрайства інструментами контролю	Формування базових принципів контролю, елементів механізму протидії шахрайства вибір показників контролю, забезпечення якості та ефективності контролю, оцінка та зниження ризику, вплив на позитивну мотивацію працівників, зменшення та усунення господарських порушень, врахування соціального спрямування контролю та конфлікту інтересів, реалізація потенціалу самоконтролю та ін.
3. Методологічне забезпечення внутрішнього контролю підприємств	Використання методично-організаційної моделі внутрішнього контролю підприємств, застосування спеціальних методів контролю, моделювання, тестування, службове розслідування, експертизи, випробування, перевірки, спостереження, вибір ключових точок контролю, індикатори контролю, контроль при визнанні активів підприємства та ін.
4. Організаційне забезпечення внутрішнього контролю підприємств	В основі складових елементів комплексної системи внутрішнього контролю підприємств повинна бути служба внутрішнього контролю, яка практично покликана здійснювати всі функції внутрішнього контролю на підприємстві. Служба внутрішнього контролю може включати в своєму такі структурні підрозділи: – внутрішнього аудиту або внутрішніх перевірок; – відділ з управління якістю (в усіх напрямках бізнесу); – відділ моніторингу; – відділ інформаційного та технологічного забезпечення.
7. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю	Внутрішні нормативні (організаційно-розпорядчі) документи: – положення про внутрішній контроль; – положення про службу внутрішнього контролю; – посадовими інструкціями всіх співробітників служби внутрішнього контролю, включаючи керівника; – регламентом проведення внутрішніх контрольних заходів.
8. Формування комплексу документів, які регламентують внутрішній контроль підприємства	Положення про службу внутрішнього контролю, положення про розгляд скарг, про конфліктну комісію, про систему мотивації, про наглядову раду, про ревізійну комісію, про інвентаризаційну комісію, про відділ внутрішнього аудиту, про відділ технічного контролю; правила розв'язання конфліктів; класифікатор порушень; кодекс професійної етики працівників служби внутрішнього контролю та ін.

Методологічне, організаційне та інформаційне забезпечення внутрішнього контролю передбачає створення системи методів, процедур, стандартів та інформаційних ресурсів, які підтримують ефективне функціонування системи контролю на підприємстві.

Сукупність документів, що регламентують внутрішній контроль, формують належну нормативно-правову базу для цього процесу, що допомагає встановити стандарти та вимоги для виконання контрольних процедур та оцінки їх результатів. Дослідження аспектів концепції внутрішнього контролю включає в себе аналіз різних аспектів та завдань, що сприяють подальшому розвитку та удосконаленню системи контролю. Ці дослідження можуть вмістити як практичні, так і теоретичні аспекти.

Практика контролю доводить, що методи контролю зазвичай вибираються завчасно і залежать від конкретної мети контролю. Вибір методів контролю визначається суб'єктом контролю і відображається в сукупності взаємодіючих контрольних центрів та викорис-

таних технологіях [15; 16]. Логіка такого підходу підказує, що для впровадження концепції внутрішнього контролю з метою виявлення та запобігання фінансовому шахрайству вживаються відповідні методичні прийоми, які можна згрупувати у вигляді методично-організаційної моделі внутрішнього контролю, яка відображає способи і засоби, використувані для досягнення мети контролю.

Методично-організаційна модель внутрішнього контролю може включати наступні складові (рис. 4).

Ця модель допомагає систематизувати та організувати методи внутрішнього контролю з метою ефективного виявлення та запобігання фінансовому шахрайству. Вибір конкретних методів та їх комбінація залежить від конкретних завдань та вимог організації.

Отже, доцільно розглядати метод внутрішнього контролю як комплекс прийомів, що використовуються для аналізу об'єкта контролю. Практично це визначає види та способи проведення переднього контролю, поточного та перспективного контролю діяль-

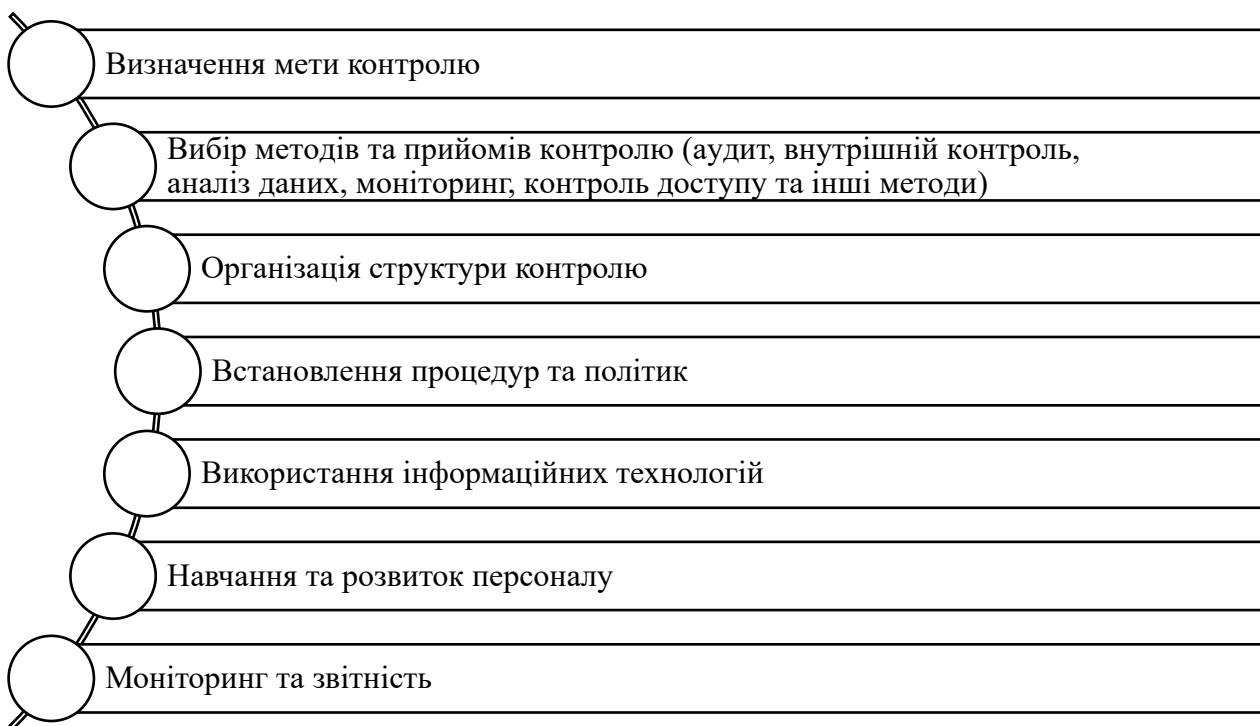

Рис. 4. Методично-організаційна модель внутрішнього контролю у системі виявлення шахрайства

Джерело: складено автором

ності підприємств з метою визначення законності, доцільності, достовірності і економічної ефективності господарських операцій. Це досягається завдяки аналізу фінансової, облікової, планової (нормативної) та іншої економічної інформації, а також дослідженню фактичного стану контрольних об'єктів.

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що внутрішній контроль на підприємстві є одним з дієвих інструментів для виявлення, оцінки та запобігання фінансового шахрайства. Саме тому важливо створювати комплексну систему внутрішнього контролю, яка враховує особливості галузі діяльності, господарюючого суб'єкта, специфіку майнових комплексів, ділові звичаї, репутацію підприємства та інші аспекти.

Важливими елементом у формуванні концепції внутрішнього контролю є визначення мети та завдань контролю, формування базових принципів контролю, вибір показників контролю, встановлення ієрархії рівнів контролю та визначення методів виміру досягнення цілей. Розробка методів та засобів для вимірювання ступеня досягнення цілей контролю допомагає об'єктивно оцінювати результати та виправляти відхилення.

Методологічне, організаційне та інформаційне забезпечення внутрішнього контролю містить систему методів, процедур, стандар-

тів та інформаційних ресурсів, які дозволяють досягти ефективності у функціонуванні системи контролю на підприємстві. Практика контролю підтверджує, що вибір методів контролю залежить від конкретної мети контролю і вимагає використання відповідних методичних прийомів. Методично-організаційна модель внутрішнього контролю допомагає систематизувати та організувати ці методи для досягнення мети контролю.

Перспективними напрямками дослідження щодо формування дієвої системи внутрішнього контролю для запобігання шахрайства є дослідження ефективності впровадження концепцій внутрішнього контролю на різних типах підприємств та в різних галузях, оцінка інформаційних технологій та їх використання для внутрішнього контролю, вивчення взаємозв'язку між внутрішнім контролем і ризиками фінансового шахрайства та зловживаннями, розробка інструментів та рекомендацій для підприємств щодо оптимізації систем внутрішнього контролю з урахуванням їхніх конкретних потреб та завдань, визначення ефективності системи внутрішнього контролю та інші. Всі ці аспекти можуть сприяти подальшому розвитку та вдосконаленню систем внутрішнього контролю на підприємствах та попереджувати фінансове шахрайство.

Список використаних джерел:

1. Association of Certified Fraud Examiners. Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations. URL: <https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>
2. Association of Certified Fraud Examiners. Report to the Nations: 2018 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. 2018. URL: <https://s3-us-west-amazonaws.com/acfepublic/2018-report-to-the-nations.pdf>
3. Association of Certified Fraud Examiners. Report to the Nations: 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. 2020. URL: <https://acfepublic.s3-us-west-amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>
4. PwC. Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>
5. PwC. Global Economic Crime and Fraud Survey 2020. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>
6. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. URL: <http://surl.li/gnlbb>
7. Кобелева Т. О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи : монографія. Харків : Планета-Принт, 2020. 354 с.
8. Колос І. В. Концептуальна модель внутрішнього аудиту на підприємстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 9. Ч. 1. С. 208–211.
9. Марушко Н. С., Горбан І. М. Механізм протидії шахрайству інструментами внутрішнього контролю. *Приазовський економічний вісник*. 2021. № 1 (24). URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-1-24>

10. Мельник С. С. Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків : дис. ... канд. еком. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит», ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2019.

11. Пантелеєв В. П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток. Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. Київ, 2009.

12. Руснак Л. Р. Концептуальні засади розроблення цільової програми протидії фінансовому шахрайству. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 106–111.

13. Сокровольська Н. Я., Хамига Ю. Я. Протидія фінансовому шахрайству у вітчизняних організаціях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22(3). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22(3)_20)

14. Стецюк О., Чубай В. Способи запобігання та виявлення фінансового шахрайства на підприємстві. *Молодий вчений*, 2023, 3 (115): 120–127.

15. Хамига Ю. Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації : дис. ... д-ра еком. наук: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», ЗУНУ. Тернопіль, 2020. 284 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40499>

16. Шикун В., Булик Д. Фінансове шахрайство на підприємствах та методи його запобігання. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2023. Vol. 1. № 33. С. 70–79.

References:

1. Association of Certified Fraud Examiners. Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations. Available at: <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>

2. Association of Certified Fraud Examiners. Report to the Nations: 2018 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. (2018). Available at: <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/acfe-public/2018-report-to-the-nations.pdf>

3. Association of Certified Fraud Examiners. Report to the Nations: 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. (2020). Available at: <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

4. PwC. Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>

5. PwC. Global Economic Crime and Fraud Survey 2020. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>

6. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. PwC: website. Available at: <http://surl.li/gnlbb>

7. Kobelyeva T. O. (2020) *Compliance Safety of Industrial Enterprise: Theory and Methods*: Monograph. Kharkiv: Planeta-Print.

8. Kolos I. V. (2018) Conceptual Model of Internal Audit in an Enterprise. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, no. 9(1), pp. 208–211.

9. Marushko N. S. & Gorban I. M. (2021) Mechanism of Counteracting Fraud with Internal Control Tools. *Priazovsky Economic Bulletin*, no. 1(24). Available at: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-1-24>

10. Melnyk S. S. (2019) *Detection and Prevention of Financial Fraud in Ensuring the Financial Security of Commercial Banks*. Doctoral dissertation. University of Banking, Kyiv.

11. Panteleev V. P. (2009) *The Concept of Internal Economic Control of Enterprise Activity: Methodology, Organization, Development*. State Academy of Statistics, Accounting and Audit of the State Statistics Committee of Ukraine. Kyiv.

12. Rusnak, L. R. (2017). Conceptual Foundations of Developing a Target Program to Counter Financial Fraud. *Economics and Society*, no. 10, pp. 106–111.

13. Sokrovoloska N. Y. & Khamiga Y. Y. (2018) Counteraction to Financial Fraud in Domestic Organizations. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, no. 22(3). Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22(3)_20)

14. Stetsiuk O. & Chubay V. (2023) Ways to Prevent and Detect Financial Fraud in an Enterprise. *Young Scientist*, no. 3(115), pp. 120–127.

15. Khamiga Y. Y. (2020) *Financial Fraud: Criteria for Identification and Minimization Directions*. Doctoral dissertation. Ternopil National Economic University.

16. Shykun V. & Bulyk D. (2023) Financial Fraud in Enterprises and Methods of Its Prevention. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 1, no. 33, pp. 70–79.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2023